

HIGIEN'A SI SCOL'A.

FOIA

pentru

Sanetate, Educatiune si Instructiune.

1876.

Nr. 3.

Ese odata in septemana joia. Pretiulu in Monarchia: 4 fl. pe 1 anu, 2 fl. pe $\frac{1}{2}$ anu, 1 fl. pe $\frac{1}{4}$ anu. — Pentru strainatate 6 fl. pe 1 anu, 3 fl. pe $\frac{1}{2}$ anu si 2 fl. pe $\frac{1}{4}$ anu. Pentru inserate 6 cr. de siru si tacsa erariale de 30 cr. pentru un'a data.

Anulu antaiu
18 martiu.

Votiv'a tabla.

In totu casulu este o fapta insemnata, ca insusi invetiatii, cari aru fi se credemu, ca demultu suntu emancipati din tote credintiele minneloru, totusi in privinti'a medica suntu adancu cufundati in' superstitiune si traescu si acuma in credinti'a retacita, ca morbi se potu cura cu midiloce artificiose, precum d. e. versatulu cu chininu, cum lu recomanda scrutatorulu de natura italianu Beccari. Cugeta dora acestu invetiatu, ca cu acest'a va spune ceva nou mediciloru norstri, cari credu in medicamente si cari au aplicatu acestu medicamentu cu placere de milioane de ori, durere inse ca erasi au trebuitu se marturisisca, ca nu se afla pentru versatu medicamentu specificu, asiá pucinu, precum nu sa aflatu pentru tifusu, coler'a, scurtu nici pentru ori ce morbu si nu se va afla nici odata. Ori cine, numai pe diumetate cultivatu scie, ca aleopathi'a, pe langa tota sprijin'a statului prin institute de invetiamentu, clinice si prin eschisiv'a inlocuire a tuturoru posturiloru, prin asia numitele auctoritati ale scolei medice, a ajunsu numai in diagnose (cunooscerea boleloru) la o tienta mai glorioasa, ca ea inse in privinti'a terapiei (tractarii morbiloru) dupa insasi judecat'a propriiloru auctori, se afla inca intielenita, ba in cea mai mare anarchia, si fiindu ca toti morbi pe langa o tractare dietetica simpla, buna ventilatiune, calde, miscare etc. iau celu mai favoritoriu cursu, si arata cea mai mica mortalitate, se pote stigmatisa tota credinti'a in medicamente, cá o credintia desiarta, stricaciósa, si omenimea trebuie se fia astfelu luminata, cá multimea se invetie odata a cugeta si pe acestu terenu. Edvard Emmel in metod'a rationala a curei cu apa.

Coticari'a cu medicamente. Amu promisú in numerulu trecutú ca vomu produce din cartea, ce ni vení la mana sub titlulu „unu contingentu la Istori'a culturéi, a seculului nouespredececele.“ In precauventarea acestei carti dice de locu auctorulu:

„Nu e întrebare, coticari'a leacurilor arcane este cá si coticari'a bursei, numai o specie deosebita a coticariei tempului. Aceste foi au se dee unu contingentu spre sanarea radicala a acestui reu mare alu popóreloru, ele urméze calea esactei scrutari, ataca reulu la radacin'a s'a, procedur'a si midilócele in contr'a acestei ciume de popóra suntú asiediate pe trepte rationale, pe acele ale adeverului si ale impartialitatii.“ — Apoi impartiesce Istori'a acestoru cavaleri siarlatani in siepte tablouri, nu colorate cu vapseli, ci deliniate in cuvinte caustice.

Pe tabloálu antaiú însémna pe asia numitii Megalostomii. Gure mari — targoveti mari — regii coticariloru, intre cari numera pe baronulu de Maltiu berolinesu J. Hoff, cá unu mare mogulu alu arcanistiloru preparatori de bere aretandu-i caracteristica si numindulu insielatoriu eminentu; urméze apoi altulu lui asemenea cu numele J. Schultz cu berea de Salmiacu, apoi Laurentiusu cu seutirea de sine (Selbst-Schutz) si rachiulu puterosu (Kraftschnaps) cu 40 taleri. Reinhard, ca papa puterosa (Kraftmuss) numita restitutor; H. Freygang cu midilóce desfatacióse tienatóre de feru; Le Roi cu pravu de erburi si teiu higiascticu, Jacobi cu bentura regésca. Vogel cu restitutoru. L. Wundram cu pravu de erburi. Werner cu balsamulu sanetati. Smidt cu balsamulu de alpi. Ditemann cu pravu puterosu. Zeidler cu sarea mirabile si mai multi alti mai pucini faimosi subcoticari, cari inse apartienu la consangimea cearlataniloru, nerusinatiloru reclamisti, indresnetiloru berboni si in sielatoriloru de poporu. Auctorulu eschiamo in fine: Se traésca Prusi'a, care doneze imperiului Germanu atatia ómeni de omenia si facatori de minuni!

Pe alu doilea tablo insira pe asia numitii Selopetarii venenarii séu mestecatorii de veninu. Aci iá loculu d'antaiú englesulu Siemerling cu cosmetic'a infalibila a sa contra pustuleloru (becutieliuru) de pele, cuprinsulu ei este: Sublimatu adeca saracica, unu veninu crancenu; Frantiosul. Conde et Cie cu laptele de frumseti'a alu seu; cuprinsulu éra sublimatu, acestu veninu este, celu întrebuintiau veneficii din epocha evului mediu si-lu întrebuintia pana astadi in tóte formele la meseri'a criminala a loru. Némtiulu Pohlmann cu pravulu de frumsetia pentru dame, cuprinsulu: Ceresa alba-plumbu; saesonulu Haim cu pilule de epilepsia, cuprinsulu: petr'a iadului; urméza apoi diferitii fabricanti de midilóce pentru vapsire: perului, pentru reproducerea perului la cei cheli ori plesiugi, pentru pecingine, pasta de rasu, acaroru fabricate contienu venine cumplite; vinu apoi curatitorii de cloace (esitori) cu pilulele lacساتive, in fruntea loru englesulu Morison; svabulu Möricke; bavare-

sulu Lang a carui pilule curatit6rie, suntu oprite in patri'a sa, si mai multi altii, acaroru fabricate t6te contienu substantii venin6se: arsenicu, sublimatu, si cari au ajutat la multi mutarea in cealalta lume in unu modu nu prea placutu!

Pe alu treilea tablo pune Nihilistii s6u perdeverile, la cari adnumera odistii, simpateticii, homeopatii, magneticii si inca unii materialisti, cari pentru materiale nimicuri scarifica patimsi'a omenime cu licentia inaltei autoritati. Despre homeopati dice:

„Este o uraci6sa calumnia a bucatariloru vechi medicinali — aleopatiloru — candu ei denuncia pe homeopati, pe acestu genu de gnomi antropofilu, c6 fara nici unu picu de minte si de sciintia, si c6 cei mai sireti cearlatani si reclami ai lunei; candu numescu leacurile sanitari ale loru: leacuri perute, globulei medicinali, globulei de pane; esentiele loru, firrifantie — secature. Ei dicu inse ca esecuta treb'a loru cu totulu realu, cu plata buna si delocu. Metod'a loru este cu totu potrivita naturei; ei cugeta, d6ca mai trebuie se cugete — Mundus vult decipi, ergo decipiatur — lumea vrea se fie insielata, asiadara insielese, vre se dica: ei schimba pentru bani sunatori nimicurile loru adeca picaturele si globulei asemenea cultivatoriloru incungiuratori de lume si fericitoriloru de pop6re navigatori marini, cari dau celoru selbateci pentru aur si petre scumpe totu felulu de nimicuri in t6ta iubirea crescin6sca, vr6 se dica engles6sca.

Urm6za apoi sirupulu de peptu a lui Mayer; Wepler cu arcanulu seu in contr'a epilepsiei (canep'a prajita in carbuni) paroculu (Schleemüller) cu arcanulu epilepticu (6se prajite in carbuni) feliuriti fabricanti de uloiu de urechi, smantana de rani; Bullrich cu sare curatit6ria; Sturzeneger cu alfia de surupaturi; Rungel cu arcanu in contra betiei; Fr6hndorff — Quante cu arcanu de epilepsia; Pagliani cu balsamulu seu; Airy cu sasaparilonulu seu, si mai multi altii, acaroru preparate fiindu ca contienu venine, nu se potu numera intre nihilisti.

Pe alu patrulea tablo ins6mna Garulantii — Guralivii — cotcodanii, intieptii de catedra, unu tablo de nebunii, intre cari numera auctorulu medicii de ochi, de urechi, de peptu, de copii si de femei, cari pentru o consultare cu 6resicare patosu i6u cate 2 galbini; dupa acescia vinu asia numitii doctorii crepicatori, cari eraneze mirabile cure, unde minunea cea mai mare e, ca pe langa t6ta cur'a rea a loru, bolnavii s'au facutu sanetosi, apoi cei ce se lauda ca au aflatu vre-unu l6cu, s6u vre-unu instrumentu nou, ce er6 stravechiu, d. e. reafierea pompei de stomacu engles6sca a lui Weiss prin unu consilariu de curte Kuzmaulu, despre care dice auctorulu: „De n'aru av6 fericitulu si alte merite, reafierea acestui dumnediescu instrumentu, aru face numele lui nemuritoriu. Patri'a, ba tota lumea civilisata ii este dat6re cu multiamita; elu a inventiatu colegii sei a pump6 si spel6 stomacele inacrite si largite prin ne-

cumpetu si imbuibari ale ómeniloru de rendu si de inalta positiune, si fiindu ca astfelu innecrite si largite stomace se afla pretutindenea, insusi intre profesori, amploiatu si Principi, éra espumparea si spelarea loru nu e nici o farmecatoria, propune a se aplicá in tóte comunele astfelu de pumpari si spelatori de stomace pe spesele comunelor, si se se redice si pompe de statu, pentru tóte acele dile de serbatori, in cari ex officio, ad gloriam domini excelentissimi, adeca a celei mai inalte maiestati de statu, se imple stomaculu cu bucate si beurruri, éra capulu cu ametiala !
Ce satira muscatoria. !

Urméza apoi class'a asteptariloru dupa profesura, aflandii docenti, in cari unulu si altulu profesorulu afla de multu cautatulu barbatu pentru fic'a s'a !

Pe a cincelea tablo pune specialistii pe cari ii numesce papareti medicinisti, si aci pune in lini'a prima pedicuristi ori medicii de ochi de gaina cum suntu Thime, Keilhaltz, George, Silz, Selinger, care se numesce si orchestru pedicuristu pentru ca pana face elu operatiunea, unu orchestru esecuta musica. In a dou'a linia pune pe alifiistii numiti Philocomii cosmetici, intre cari vienesulu Pohlmann, cu pravulu seu de dame mestecatu cu veninu, Willer cu oloiu de peru din erburi de Svitier'a ; Hauschild cu balsamu mirabile de peru. Eppenstein cu spiritu de a cresce perulu, Bergmann cu oloiv de a cresce barb'a. Royer cu pomade de barba. Wackerson cu balsamu de peru, Seifert totu cu acést'a si asia mai departe, totu ómeni obscuri dar' resoluti, cari cu midilócele loru miserabile, mare parte veninóse, si pentru aceea periculóse, speculeze la prosti'a, desiertaciunea si pung'a ómeniloru, si astfelu se inavutiescu. Apoi dice auctorulu : „Déca perdu lecusele perulu, ele se aiba rebdare, ca elu éراسi va cresce, daca radaciná va fi aci, unde nu, nu ajuta nici o pomada, ba nici extractulu de peru alu lui Langenbeck —

„Onorabiloru Dame nu urmati vocii amagitoriloru, déca nu vreti se ve otraviti ! Dar' tieneti aceste balsame departe si dela capulu copiiloru vostri, curatiti diliginte capulu loru, si perulu li va cresce sanetosu si abundante. Cine inse nu vrea se asculte de minte, acel'a merge la Wackerson. Da ! da ! voi toti, carora amorulu si alte bolduri, grijile ori gravele necasuri a raritu acopersiulu capului astfelu, catu elu lucece in goliciunea s'a. cá faci'a lunei candu e plina, peregrinati la barbatulu minuniloru Wackerson ! Nu uitati inse svatulu celu amicabilu alu voinicului barbatu, a procede precautu cu acestu balsamu ! Caci de va cadé numai o picatura din acestu balsamu pe altlocu, acolo de locu va cresce celu mai buiocu peru !“ Aci 'mi vine aminte serbulu, care audiendu de astfelu de balsamu, a mersu si elu la némtiu cu cococulu seu, a carui flóce erau róse, ca unghendu'lu, se crésca éراسi flócele ! — Asia se 'nsiéla lumea ! Acum'a urméze doctorii de lumina, numiti oculari, la cari in camerutia

crieriloru este foarte intunerecu; aicea se numere fabricantii de ap: de ochi, de balsamu de ochi, esenție de ochi, sare de ochi etc. cari inca suntu criticisati dupa meritu.

Vinu apoi auricularii, medicii de urechi, cu pilulele de urechi ale loru, cu oloiu de urechi, cu bumbacu de urechi; astoru apoi urméze confectiunarii séu inventorii celteloru catarali, sirupiloru de peptu borboniloru de peptu, pravului de peptu, alopului de peptu; apoi medici de flusu, facatorii de minuni la cei artritici, reumatici si hemoroidari de statu, cu leacurile de erburi ale loru, cu catene de reumatismu, amulete, pravu de artritis (matrice) bumbacu de artritis, desteptatori de viétia, unsori de ficati, sapunu universalu! — Laxatorii, cari se lauda, ca ei potu curatí alti omeni de putórea din laintru si de gonoiu, ei inse stau in mirosulu celei mai mari necuratie, nu atata a corpului, catu a caracterului! — Dentistii, cu midilócele de dinti ale loru, de curatirea dintiloru, de in-vertusirea dîntiloru, de dureri de dinti, cordele de dinti, picaturi de dinti, apa de dinti, picaturi de dinti si de gura, odontine, stomaticon, anaterin, despre cari dice auctorulu, ca deja numai a cugetá la densii, inceata tóte durerile si dintii se facu curati ca cristalulu si tari ca ferulu!

Tocmai acuma se afla la aoi unu astfeliu de artistu, care pentru scoterea unui dinte cu dureri, iá 1—2 fl. éra fora dureri prin narcose 5—10 fl. adeca: seraculu fiindu ca e seracu, si nu póte platí 5—10 fl. se rabde dureri, si acesti omeni suntu tacsati de filantropi!

I. Fisica.

3. Impenetrabilitatea-Nestrabatatimea. Dru. N. aduse pe mésa o pétra mai mare si alta mai mica, o bucata de lemnu, unu paharu si unu blidu implutu cu apa. Puse apoi pétr'a pe unu locu deosebitu alu mesei asia, cá se o póta vedé toti copiii si dise: in locul acést'a sta o pétra si cuprinde spatiulu lui. Pona candu cuprinde acést'a pétra acestu spatiu nu póte luá altu corpu totu acelu spatiu, ce aru trebui dara se facu eu, déca asi vré se aduce acést'a bucata de lemne totu in acél'a spatiu, ce-lu cuprinde acuma pétr'a?

Se iai pétr'a de acolo! Dise unu copilu. Dreptu! Pana a nu luá pétr'a din acestu locu, nu asi poté pune lemnulu totu in acelu spatiu, ce-lu cuprinde acuma pétr'a. Pana ce unu corpu solidu cuprinde unu spatiu, nu póte altu corpu cuprinde totu acelu spatiu. Dupa aceea aratà Dru. N. paharulu golu si apoi 'lu implu pana la gura cu apa. Voi vedeti, dise elu, ca acestu paharu este pana in gura plinu. Unu corpu picuratorii fluidu cuprinde spatiulu golu alu paharului. Ce cugetati voi aflava si altu corpu totu odata in acestu spatiu locu pana ce ap'a lu cuprinde de totu? Cautati in coaci!

Acuma slobozi in paharulu cu apa petricéo'a cea mai mica, si de locu esi pucintica apa din paharu. Copiii strigara de locu ap'a trebuie se curga afara, pentru ca petricié'a cuprinde unu spatiu din paharu. Dreptu, reflecta Dru. N. a trebuitu se ése atata apa afara din paharu, catu a fostu ea in spatiulu cuprinsu acuma de petricica. De aci invetiamu, ca si in spatiulu ce-lu cuprinde unu corpu picuratoriu fluidu nu pote affá totu odata locu si altu corpu.

Acuma goli Dru. N. paharulu si intreba: ce corpu cuprinde acuma spatiulu paharului? Unu corpu elasticu fluidu, aerulu fu respunsulu. Bine, grai elu mai departe si întórse paharulu cu gur'a in diosu. Se vedemu acuma deca spatiulu ce-lu cuprinde unu corpu elasticu fluidu, pote se'lu cuprinde si altu corpu ori ha? Acuma apasa, paharulu cu gur'a in diosu in ap'a, ce erá in blidu asia afundu, in catu ap'a ajunse in paretii din afara pana la marginea loru si dise: Voi cugetati de buna séma, ca paharulu este plinu cu apa, inse acést'a nu sta. Numai in o parte mica a spatiului paharului sa suitu ap'a; numai pana la acestu anelu mai luciu (pe care lu arata singulariticiloru copiii.)

Dupa aceea pleca astfeliu paharulu, cá o parte a marginei se se întórca catra surfatia apei, si delocu esira cu o plesnitura audibila vreo cateva besicutie din apa, apoi intorcendu paharulu erasi cu gur'a in apa, se observa, ca ap'a sa suitu ceva mai susu, si dupa ce repeti acestu esperimentu de mai multe ori, paharulu erá mai de totu plinu cu ap'a.

Insemnative! Paharulu nu a potutu se se imple de apa la întórcerea sa cea din taiu pentru ca aerulu cuprinsese spatiulu paharului, din care nu poté esi, pentru ca marginea paharului erá inchise prin apa, candu sa apasatu paharulu intorsu in apa. Cum inse marginea paharului fu întórse cevasi in susu, esi aerulu in form'a besiceloru afara din paharu, si numai dupa ce esi astfeliu aerulu din paharu, potu ap'a cuprinde spatiulu paharului. De aci invetiamu, ca si corpulu elasticu fluidu trebuie se parasésca spatiulu seu mai nainte de ce-lu póte cuprinde pe acest'a altu corpu.

Astfeliu amu devenitu la convingere, ca in spatiulu, ce-lu cuprinde unu corpu, nu póte fi si altu corpu totu odáta. Déca dara are unu corpu se cuprinde spatiulu altui corpu, atunci acesta trebuie luatú ori impinsu afara, mai nainte de ce cuprinse lemnulu spatiulu petrei am trebuitu se luamu pétr'a, mai nainte de ce petriceoa in paharu cuprinse unu spatiu trebui se ese ap'a din elu, mai nainte de ce cuprinse ap'a spatiulu in paharu, trebui se ese aerulu afara. Este dara o proprietate universalá a corpuriloru, ca in unulu si acelasiu timpu, numai unulu si acelasiu corpu pote avé locu in spatiulu ce-lu cuprinde unu corpu, si acést'a universalá proprietate a corpuriloru o numimu: impenetrabilitate = Nestrabatime.

Dupa ce invetiatoriulu a enaratu acést'a scolariloru si lea aratatu experimintele intrebuintiate de Dru N. le va pune urmatoriile intrebari.

Pentru ce intra numai pucina apa in paharulu apasatu in apa cu gur'a in diosu?

Pentru ca aerulu, care se afla in spatiulu paharului nu póte concede locu si altui corpu totu odata, fara cá se nu fia imbulzitu afara.

Pentru ce se póte slobodí cumpen'a de eufundatu pana in fundulu marii fara cá ea se se imple cu totulu cu apa?

Pentru ca aerulu cuprinsu in spatiulu ei se opune intrarii apei, si fiindu elu elasticu se constrange mai tare si astfeliu lasa pucinelu locu si apei, inse ap'a nu-lu pote imbuldi cu totulu afara, neavendu pe unde se ese. Acést'a condensare a aerului o simte si eufundatoriulu prin ingreunat'a resuflare.

Pentru ce nu curge ap'a in o garafa, la care leic'a cuprinde bine grumadiulu garafei?

Pentru ca aerulu cuprinsu in spatiulu garafei ne avandu pe unde se ése, nu concede apei a intrá in garafa. Déca inse aerulu póte esi, pre cum se intempla candu leic'a nu e strinsu lipita de grumadiulu garafei, atuncii ap'a intra in garafa.

Pentru ce fluera glontiele slobodite din pusce ori din tunuri in drumulu seu prin aeru?

Pentru ca aerulu prin inbuldirea loru in spatiulu, ce la fostu cuprinsu, se feresce in tóte partile, si fiindu ca glontiele din pusce si din tunuri se misca cu o veleritate si potere estraordinaria prin grabnic'a si velocea espres'a ferire a aerului se efeptuesce in elu o sguuire cumplita ce se propaga pana la urechile nostre si aci o simtimu cá si o fluere.

Pentru ce candu bati unu cui in parete, ese din elu sdrumicature de cimentu ori de varu?

Pentru ca cuiulu este corpu mai tare cá paretele si imbuldinduse cu forti'a in elu, isi face locu prin sdrumicarea cimentului ori varului.

II. Inpartisiri din Cosmologia si Geografia.

I. Spatiulu cerescu, regiunile ceresci, orisontulu. Intr'o séra stamparata frumósa de primavéra conchiamo unu tata copiii sei la sine, si le dise ca densulu vré se faca cu ei o primablare. Cu placere primira copiii acésta invitare de si sorele apusese mai nainte de ce aru fi plecatu ei. Ei mersera asia in amurgitulu noptii o distantia bunicica pana ce ajunsera la unu dealu si aci intrare in nópte; inse ceriulu erá serinu si stelele lucéu in tacuta splendóre. Susu pre délu statura si punéndu-se tat'a in midiloculu loru, incepu ale vorbi astfeliu: „Peste noi se boltese ceriulu in adanculu asuru. Déca ne uitamu dreptu in susu, ca le cautatur'a nostra acolo unda

bolt'a ceriului se pare a fi mai redicată și acestu punctu alu ceriului sta totdeauna d'asupra capului ori creștetului nostru, pentru aceea acestu punctu se și numește punctulu creșcetului ori zenitu. În o dom'la mai de parte inclinare se cob'ara venet'a b'olta de t'ote laturile în diosu și se pare, că în cerculu seu, în catu potemu ajunge cu ochii nostri, aru atinge pamentulu. Intregu acestu cercu de vedere, în care se pare, că bolt'a ceriului atinge pamentulu, ilu numimu orisontu. 1*) Acuma se ne întorcemu căutarea întra colo, de unde resare sorele diminéti'a. Acést'a regiune a ceriului o numimu: Reseritu seu Ostu. Dacă căutamu catra Reseritu, întorcemu spatele catra aceea regiune a ceriului, unde apune sorele sér'a, și acést'a o numimu: Apusu seu Vestu. Regiunea ceriului, cé ne jace de drépta, cându căutamu catra reseritu, se numește: Mediedi ori Sudu. Și regiunea din stanga este atunci: Medienópte ori Nordu. 2) Cându vremu se vedemu sorele la amédi, trebuie se îndreptamu căutarea catru sudu, de ne vomu uitá dreptu catra nordu, atunci noi nu potemu nici o data vedé sórele acolo, pentru ca elu nu ne luesce nici cându din partea de nordu. Inse bolt'a ceriului nu e adevérata boltá, ci numai un'a parutá. Dacă cea mai repede pasere aru poté sburá neconținutu o mia de ani în susu, ea totusi nu aru ajunge la vreunu acoperisú: caci naltínea ceriului este fara capetu. De și nise pare, că colo pe muntii cei înalti în orisontu aru stá bolt'a ceriului pe pamentu; inse déca amu mérge pana acolo, aru sta ceriulu tocmai asiá de susu deasupra nóstra precum sta și aici și deca cineva aru poté calatori un'a mia de ani neconținutu din munte în munte, totusi nu aru ajunge nici cându la marginea b'oltei ceresci; caci spatiulu cerescu este de o îndepártare asiá de mare, precum e și de o înaltiare nemarginítá. 3)

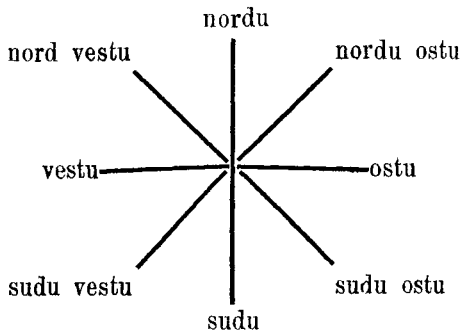
Invetiatoriulu.

1) Cum se numește punctulu cerescu celu mai înaltu parutu preste capulu nostru? Ce întielegemu prin orisontu? Ce forma are orisontulu? (cumca acestu orisontu este numai parutu și nu celu adevératu, nu trebuie aci esplicatu copiiloru, ba nici pomenitu) Unde vomu avé unu orisontu largu? Unde vá fi elu fórté tiermúritu?

2) Cate regiuni ale ceriului ati invetiatu voi a cunosce aci? Cum se chiama ele? În care direptiune este Ostulu? Vestulu? Sudulu? Nordulu? Mai securu cunoscemu regiunile ceresci din puseciunea sórelui de la amédi, caci deca noi ne întorcemu aci cu fatia catra sóre, avemu pururea directiunea catra sudu. Déca voi veti fi eu mai mare atentiune, veti poté cunósce și mai bine diferintiá. Cautati în coaci!

Invetiatoriulu face pe tabla și esplicá urmatori'a fugura

*) Acéstá cifrá însemnéze, că aci are se ste invetiatoriulu și se întrebe, dupa ordinatele întrebări și dechiarări, ce urmeze mai la vale sub însemnatele cifre.

Asia dara intre-nordu si ostu: este nord ostula, intre sudu si ostu: sudu ostulu. s. a. m. d. Primavér'a si tómn'a anume in Martiu si Septembre ne resare sórele spre raseritu, érn'a spre sudu ostu, vér'a spre nordu ostu. Si cum apune elu in aceste anotimpuri?

Invetiatoriulu eserciaze acuma copiii in orientarea relativu la satele vecine.

3) Este bolt'a ceriului o adeverata bolta? — spatiulu ceriului este fara fine; nicairi ceva compactu, nicairi vre o bolta. Pentru ce nu potemu ajunge capetulu boltei suindune in susu?

Voi de buna séma veti fi crediutu, ca ici seu colo se radima bolt'a ceriului pe unu munte; venindu in seiv la acelu munte, cum va fi atunci? Nuorii si ciatia ne vinu cam aproape suntu aceste ce vasi solidu? Candu ceriulu luceste venetu, atunci nu suntu susu nici nuori, nici aburi; aerulu curatu apare venetu, asuru. Candu e ceriulu suru oru negriu? cum e spatiulu cerescu dupa naltimea si largimea sa?

Cu astfelu de esplicari incepe invetiatoriulu in clas'a a patra.

Cum are invetiatoriulu se procéda cu novitii ce intra mai antaiu in scola.

Dupa legile scolare ale nóstre copiii au se intre in scola popularia dupa ce au finitu anulu alu 6-ca. Desvoltarea poteriloru corporali, spirituali si morali este conditionata pana la acést'a epocha prin originalea dispositione si educatiunea casnica; si fiindu ca acést'a dupa statulu de cultura si alu relatiuneloru parintiloru se formeze in deosebite moduri, éra aceea se da in o mesura mai mare ori mai mica: nupote fi altu cum, decatu cá copiii, cari intra in scóla se manifesteaze diferite grade relativu la desvoltarea si educatiunea loru. Deja in acésta diferentia jace o insemnata greutate pentru unu inceputu alu instructiunei corespundietoriu scopului. Invetiatoriulu inse nu se va lasá in examinarea acestoru inpregiurari. avendu in vedere inaintarea scopului comunu alu scolei, cá Institutu comunu si

adeca a unei scole cu unu numeru de copii, nici pré mare, nici pre micu. ci asia precumu prescrie legea dela 50—80 de copii, candu numai pote fi vorb'a de tractarea individuala, ci a clasei intregi. Se cere inse la o organisatiune buna a unei scóle dupa opiniunea celoru mai renumiti barbati de scóla, cá primirea copiiloru in scóla se fie numai odata in anu tómnã si adeca se se primesca numai acei copii, cari suntu cu etatea in apropiere, adeca numai tineri de 6 ani si nu mai batrani de 7 ani. Cumca copiii candu intra astfelu in scóla forméza o clasa deosebita, se intielege de sine. Acuma se pote pune intrebarea, ce positiune se eie copiii, cari candu intra in scola suntu oresi cumu pregatiti de acasa in unele obiecte de invetiamentu si desteritati, daru fiindu ca acést'a se intempla la noi fórté raru nu are multa insemnate pentru noi, atatu inse e de insemnatu, ca fiindu acuma invetiamentulu intuitivu si parintii necunoscuti cu progresulu celu face didactic'a in metod'a scolei, este de doritu si amesuratu scopului, cá aceea, ce apartiene scólei, se se si incépa in scóla. Dreptu aceea se cere ca o conditiune organica pentru scóla.

Invetiamentulu in obiectele scolastice are se incépa la toti copiii in scóla; si invetiatoriulu are se incépa cu clasa noua a novitiloru scolari invetiamentulu in obiectele scolastice la elementele primari.

Gradulu de desvoltare, ce unu copilu sanetosu corporalmente si spiritualmente sub impregiurari favoritorie ajunge in cas'a parintésca fara vreunu deosebitu invetiamentu pana in a sieselea anu, se incheie oresicum aci. In timpulu acést'a se arata activitatea poteriloru sufletesci in mai multe directiuni. Copiii incepu acuma nu numai a deosebi diferitele obiecte, ci ei observeie, cérca si singuratecele parti ale obiectelor si insusirele lor si fiindu ca in etatea acést'a se arata si o aplecare de a cunosce obiectele, este timpulu celu mai potrivit pentru inceperea invetiamentului.

Acuma vine intrebarea: ce este de facutu cu copilulu, care intra mai dintaiu in scóla? Acésta intrebare pe lenga tote doctrinele si progresele pedagogice, inca nu e deplinu deslegata. Si o parte mare a invetiatoriloru, de si o privesce de ne insemnata, totusi nu e in stare ai da resolutiune chiara precisa si drépta. Introducerea copiiloru in scóla cu oresi care cerimonia si cuventari ale antistiei scolastice, din care copiii in acést'a etate nu pricepu nimica — obiceinuta o se pastrá in unele comune are pentru sine baremu atata insemnate, ca copiii capata unu respectu generalu despre scóla. Noi inse tienemu stensu la aceea macsima, ca copilulu are se fie introdusu pe terenulu spiritualu alu scolei de insusiu invetiatoriulu si adeca prin antaiulu incitamentu pedagogicu, prin antaile actiuni disciplinarie si didactice ale lui.

Copilulu aterna fórté multu dela primele impresiuni si pentru aceea ne vomu pronunçi'a aci specialuminte despre cum si cu ce se se incépa

viatia scolaria si invetiamentulu scolaru, de si unor'a se va para acést'a unu lucru bagatelu*) Invetiatoriu trebuie se agraiasca mai intaiu copilulu. Si la intrebarea cum se-lu agraiasca? I se raspunde: in limb'a copilului, in acel'a dialectu, ce la invetiatu copilulu la parintii sei, incongiurendu tóte cuvintele artificiose, inalte si straine. Cuvintele, cu cari agraesce invetiatoriu pe novitii sei, au se fie blande, fiiesci, dara nu copilaresci, necalite, aceste suntu asia de nepotrivite pentru demnitatea si positiunea invetiatoriuului incatu si nepreocupat'a natura copilaresca se vatama prin ele in unu modu comicu si nu arare ori incepu copiii a se ride — ea o urmare a comicei impresiuni, ce a facutu in ei cuvintele copilaresci si necalite ale invetiatoriuului neprecugetatu.

Dupa aceste premise se venimu la intrebarea: ce se fie cuprinsulu antaei impartasiri orali intre invetiatoriu si scolarii? Acést'a are se fie unu materialu din sfer'a sciintiei si priceperei copiiloru vorbitu in intrebari si raspunsuri. mai departe aratarea, ordinarea, animarea priu invetiatoriu in o limb'a priceputa de copii. — Se punemu dara ca cu inceputulu scolei intra 15—20 de noviti in scóla si invetiatoriuulu are se se ocupe de ei. Elu ii pune in unu semiceru pe lenga sine si agraesce pe unulu dintre ei, care ise pare mai vioniu si familiaru.

Invetiatoriuulu. Cum te chiama?

Copilulu. BCU Ioann. Central University Library Cluj

Invet. Si cum mai?

Copilulu. Gruescu.

Invet. Asia dara amendoue nume?

Copilulu. Jóanu Gruescu.

Invet. Cum se chiama tat'a teu?

Si mum'a ta?

Ai tu si vreunu frate?

Cum ilu chiama pe elu?

Daru pe sorut'a?

Ce face tat'a teu?

Si ce face mam'a ta?

In modulu acést'a conversedia invetiatoriuulu cu copiii despre lucrurile bine cunoscute, cá sei indemne a raspunde la pusele intrebari. Aci se indrepta elu totu denna mai nainte catre cei mai vioni si destepti copii, si dupa aceea la cei mai sficioosi, dupa ce si acesti se animéze de respunsu-

*) Póte ca la unii invetiatori s'aru vedé acést'a tema nejustificata. Daru noi procedem din esperiintia si avemu pentru noi acelu argumentu, ca puenduse acést'a intrebare candidatiloru la esamenulu de cualificatiune, ei séu nu o au seiutu resolvi, seu nu esactu. Apoi noi avemu naintea ochiloru si invetiatorii mai slabuti, pre carii vremu se'i introducemu in obiectele de invetiamentu.

rile celora. Mai de parte procede invetiatoriulu cu intrebari in urmatoriulu modu :

Unde esti tu acum ? — Ce facu copiii in scóla ? — Ce invatia ei in scóla ? — Vrei si tu se inveti ceva ? — Ce ai vré tu se inveti mai nainte ? — Cine invatia copiii ? — Si cum se chiama invetiatoriulu ? — Uitative in prejurulu scólei, si vedeti ce lucruri suntu in ea ? — Ce e acésta ? (arata tabl'a :) — Daru acesta ? (arata cuptoriulu :) — Acést'a ? — Sci tu candu ai se vini la scóla ? Ce faci tu mai nainte acasa ? — Ce inca ? — Si mai inca ? —

Cautati acum copiiloru, candu veniti voi la scóla atunci diceti invetiatoriului : buna dióa domnule invetiatoriu ! apoi ve asiediati in scaune si puneti lucrurile vostre in rendu. Acést'a faceti voi asia (acuma le arata locurile si ii pune cum au se sieda in rendu.) Asi'a. — Apoi copiii trebuie se faca in scóla totu ce le poruncesce invetiatoriulu. Luati séma, ce voiu porunci eu, se faceti de locu. Sculative ! Puneti manile pe scaunia ! Luati stilulu in mana ! (se arete ce e stilulu :) Aratatimu stilulu ! Puneti stilulu pe scaunia ! Aratatimu tabliti'a ! Punetio pe scaunia ! Siedeti ! Sculative erasi ! Veniti erasi afara ! Punetive in rendu ! Asia copii ! Acuma vreu se ve aretu ce va frumosu. Veniti mai aprópe la icóne ! Puneveti in rendu impregiuru, cá se poteti toti vedé. Acuma le arata icónele, ce representa obiecte din natura, ori din viatia sociala ; mai antaiu cunoscuté copiiloru d. l. calu, gasca, ratia, etc. si ii intréba, cum se chiama, ce folosu au si ce suntu s. a.

Firesce ca invetiatoriulu nu se póte ocupá mai lungu timpu cu elevii cei noi, ci elu trebuie se merge la cele lalte clase, care intr'a ceea erau ocupate cu resolvirea problemelor in tacere. Daru fiindu ca acesti noviti asia dicendu, nu se pótu las'a nici unu minutu de sine singuri, trebuie se incredintiaze elu unu scolariu mai istatiu din clas'a de susu, care se converseze cu ei la icone, inse fara a face larma. Aci trebuie se insemnamu ca Pedagogii tienu cá o conditiune absolutu de lipsa, cá copiii carii inca nu se potu ocupá in tecere se fie descepti si animati in o conversatiune placuta mai nainte prin invetiatoriu, apoi prin unu elevu mai eminentu. Er'a o forma a scólei vechia, ca copiii in anulu dintaiu, trebuie se invetie numai „a siedé tacutu“ scól'a vechia cu astfelu de frasa deveni inse o ironia pentru bietii elevi, ea nu vréa se destepte, se invia, se actioneze, nu vré se urmeze naturei vione si miscatórie a copilului, seu se satisfaca recerintiei loru, nu ! nici de cum, ea vré se dedé copiii „a sedé tacutu“ a face nimica. Invetiatoriulu trebui'a se rupa mugurii cei vioni ai vietii copiiloru destepti, se le timpésca simtiurile si se'i dedé la o inadusita clocire. Si in adeveru nu erá lucru pucinu a dedá copiii la o nefrészca uraciune, daru nici nu mergéa asia lesné ; bastonulu si varg'a trebuiau desu aplicate cá se scóta miscarile naturei din scola : cei mai slabi si mai habauci scolari erau adeseori cei mai buni scolari. — Viditandu eu scóla in tienutulu P'aga-

rasiului in comun'a Cince noua, affiau copii forte fricosi, retrasi, si orsi cum inspaimentati, acésta mi batu tare la ochi, si de locu cugetai, ca invetiatoriulu betranu isi scie portá treb'a. Ii pusei dara intrebarea: — firesce dupa ce esira copiii — eu cari eu conversai cu vorbe blande si dulei — cum se pórtá copiii in scóla nu suntu nestasnici si bataiosi? Nu Domne feresce! de ce tienu cu batiulu de acolo — arata la unu unghiu de scóla unde se affá unu batu destulu de grosu, cu acést'a ii imblandiescu eu de nu diu cárcu! Rspunse invetiatoriulu. Asia dara Dt'a ii bati la tota oca-siunea? D'a! dau de pica carnea depe ei si vedi cum e de binevedi cum taiu, vedi cum au cautatu de speriosu catrá Dta. caei eu le am spusu ca Dumnu alá ve va bate si mai tare daca ve veti miscá. — Bine invetiatoriu le, disei eu mai de parte, inse copiii nu au facutu nici unu sporiu, ei suntu infricosiati si de frica nu sciura nici se deschide gur'a. Acésta nu e maniera, a invetiá si a cresce copiii, Dta trebue priu vorbe dulci, blande se atragi iubirea loru catra Dta, sei inveti a cauta la omeni cu ochi veseli si plini de incredere, cá ei se vada ca scól'a e ce va bunu, ceva folositoriu pentru ei, éru nici de catu unu locu de pedópsa, etc.

Cei mai de versta barbati voru seci cu ce greotatii au inceputu ei a merge la scóla si cum ia tractatu invetiatorii cei vechi. Acuma multiemita lui Domnedieu este cu totulu altfelu.

Invetiatorii voru fi cu bagare de séma si deca voru vede necesitatea, voru tiene copiii cei noviti in septemanile dintaiu numai un'a, au doue ore diminetia si atate dupa amédi tocmái pentru ca e cu greu ai ocupá neincetatu si nu e de suferitu ai tiené fara ocupatiune.

1. Aerulu.

Aerulu celu resuflamu consta din 79 parti azotu zi 21 parti oxigenu cu o pucintica amestecatura de acidu carbonicu si amoniaeu. Deca omulu are se remana sanetosu, apoi proportiunea aratata se nu se altareze. Pentru sanetate este dara absolutu de lipsa, cá in incaperile de locuintia se ne ingrigimu pentru o corespundietoria schimbare a aerului utilisatu. Influinti'a unui bunu aeru se face mandativa pentru locuitorii cetatiloru, acaroru terenu este si asia unu cuibu de nenumarati morbi.

Negresitu ca tieranulu se afla in cu multu mai rele relatuni de locuintia: la elu e elis'a pe parete, casiulu pe grinda, cad'a cu curechiu lenga patu, ferestrele mici, cloc'a cu pui, si porumbii pe sub paturi, acusi viti-eii, acusi meii, acusi purecii mici in casa, apoi mitiele, canii etc. totu atatia stricatori da aeru: astfelu cá deca aru avé elu ocupatiunea ectetianului, aru trebui curendu se piara. Elu inse se ocupa cea mai mare parte in aerulu liberu, ba vér'a si dórme afara, si astfelu afla destulu osigenu pen-

tru plumanii sei pe candu cetatianulu mai totu deuna petrece in aerulu stricatu alu chilieloru ori lucratorieloru si cancelarieloru!

Trebuinti'a de aeru a unui omu crescutu sue pe di cam la 10.000 urme cubice (3201 metri cub.) Cere dara insemnatatea lui, cá incaperile de locuintia si mai vertosu cele de dormitu se fia ventilate, aerite, ce se face prin deschiderea ferestiloru si a usiloru (nici de catu prin afumaturi fia ori catu de bine mirosit6rie) mai de multe ori pe di ern'a, 6ra v6r'a deca lasamu ferestrele si usile pururea deschise, mai vertosu in chili'a de durmitu ferestrele au se remane totudeun'a deschise.

N6ptea evapor6ze corpulu omului mai cu s6ma si pentru aceea trebuinti'a unui aeru curatu este evidenta. Aerulu este sanetate, este viatia cine se subtrage dela aeru, acela isi scurta viati'a. — Daru aci sciu ca vomu afla obiectiuni nenumarate si dela barbatii mai intiepti: nu potu suferi aerulu de n6pte, este cam tanguirea multora. Deca intrebi inse pentru ce nu? ei nu scie s6ti respunda, s6u dicu ca n6ptea e aerulu stricatu! Si aci arata necunoscinti'a cualitatiloru aerului si a compunerii lui. „D6ca dormu cu fer6st'a deschisa, me recescu“, este alta obiectiune. Asi'a e. Daru si aci se afla leacu: asiadieti astfeliu p6tulu, cá se nu recesci. De ce nu recesce celu ce d6rme afara? Acela e dedatu, invetia dara si tu a te ded6.

Daru fiindu ca acestu obiectu cere cea mai mare atentiune, nu numai in locuintiele n6stre si in staulele viteloru domestice, ci mai vertosu in sc6la, pentru ca dela curatieni'a aerului aterna f6rte multu sanetatea n6stra, ilu vomu tract6 intru'nu articulu deosebitu, unde vomn vorbi despre resuflare.

Daca aerulu, celu resuflamu si in care traimu cere cea mai mare atentiune pentru sanetosi, cu atata mai multu se face elu prima conditiune pentru bolnavi. Esperinti'a nea doveditu si ne dovedesce la t6te ocasiunele, ca bolnavulu mai nainte san6se in aeru liberu curatu, de catu in sal6ne, in chilia, fia aceste ori catu de infrumtiesiate. Romanii nostri punu v6r'a bolnavii subt u nu pomu mai vertosu, candu jacu de lung6re — tifusu — punu lenga ei unu urcioru cu apa pr6speta curata, si din diece raru m6re unulu, unde in spitale, in sal6ne cu medicini si cu cautare buna din diece dabea remane unulu ori doi. De aceea medicii mai vertosu cei militaresci au observatu c6 bolele mai usioru si mai iute saneze in corturi, in barace intinse pe campii in aeru curatu liberu. Se privimu inse mai apr6pe relatiunele aerului in incaperile n6stre. Toti paretii locuintieloru n6stre sunt multiemita ceriului strapasaveri de aeru, dej'a si pentru acea pentru ca aerulu este de 770 ori mai usioru cá ap'a. Ap'a vine in paretii mai usioru la aratare, pentru ca o vedemu. Profesorulu Pettenkofer in Monachu a facutu interesanti esperimente spre a dovedi misicarea aerului in paretii. Strapasaveritatea de aeru este cu atata mai ponder6sa, cu catu noi scimu din esperintia, c6 paretii umedi sunt f6rte daunosi si adeca 1-a prin margi-

nirea vintilatiuni si difuziunea gauriloru, in catu porii parutiloru suntu inchisi ori angustati cu apa, séu 2-a prin conturbarea de economi'a caldurei a corpului nostru. Pentru aceea cu totu dreptulu se temu ómenii de locasie umede si aci se vede a fi caus'a — fara cá se o cunosca — a credintiei, ca cei ce se muta in case nóue, moru! — Aru fi dara datorinti'a politiei sanitare a nu permite inlocuirea edificialoru nóue pana nu se usuca de totu.

Aerulu locuintieloru nóstre luera daunaciosu asupra nóstra, deca in liberu se schimba cualitativu prin materii, ce ii suntu straine, d. e. prin meste carea cu putori din stervuri patredietorie, ori prin evaporarea baltiloru stagnanti, ori cuantitativu prin o proportiune falsa amestecari lui d. e. aerulu inchisu in celarie unde ferbe vinulu; ori in bisericii, scola, locuri publice, unde se aduna multi ómni, marinduse in elu acidulu corbonicu. In contra tuturoru astorufeliu de necuratienii este midiloculu celu mai bunu dupa curatirea ori departarea, ori inchiderea acelor materii, Ventilatiunea, venturarea, aerirea.

Ventilatiunea se bazeze pe conturbarea ecuilibrului aerului, seu prin diferenti'a temperaturiei, seu prin unu impulsu mehanicu. Ventilatiunea in casele nóstre aterna dara 1-a dela diferinti'a temperaturiei din launtru si din afara adeca: cu catu va fi diferinti'a temperaturiei mai mare intre aerulu inchisu si intre celu liberu, cu atata mai iute si mai bine va succede vintilatiunea. Ern'a dara e mai usióra si mai perfecta ventilatiunea de catu vér'a;

2-a dela póterea aerului ori miscarea ventului adeca: cu catu va trage mai tare aerulu, candu deschidemu ferestele si usile, cu atata va succede mai bine ventilatiunea;

3-a dela marimea gauriloru, ce stau deschise schimbarii aerului adeca: cu catu voru fi ferestile si usile deschise mai mari, mai spatióse, cu atata succede mai bine ventilatiunea.

Ventilatiunea este o schimbare necesaria a aerului in unu spatiu inchisu la o miscare a aerului, ce ni se arata inca cá unu ventu domolu.

Tragerea de aeru flucsulu — tiugulu — este o conturbare unilateralá a caldurei economice mai multu prin radiare, prin care intra in unele parti ale corpului, si producu incaldire si o morbósa conturbare in aparatulu vasomotoriu adeca in nervii musichiloru — cu alte cuvinte reumatismulu. — Aerulu este de $4\frac{1}{4}$ ori, mai reu conducatoriu de caldura cá si ap'a, ce atata insemneze, ca aerulu are lipsa de timpu de $4\frac{1}{4}$ ori mai lungu cá ap'a cá se detraga asemenea cuantitate de caldura din unu corpu.

Aerulu are mai de parte de 770 de ori mai mica capacitate de a suge insine caldura decatu ap'a si pentru aceea noi putem petrece in aeru mai rece, tocmái atatea óre, catu amu pute petrece in asemenea de rece apa numai atatea minute.

Scopulu educatiunei.

Pedagogi'a cunosce scopulu educatiunei din destinatiunea omului si acésta consta in aceea, cá omulu se se inaltia la unu nobilu simtiementu si activitate. Prin cultivarea corporale si spirituale a singuratecului castiga totimea si astfeliu scopulu fiacarei educatiuni este inaltiarea omului — La cautarea mediloceloru pentru educatiune cere Pedagogi'a mai antaiu o cunoscintia mai esacta a fiintiei de educatu adeca a omului. Dreptu aceea apare antropologi'a*) cá cea mai insemnata sciintia ausiliaria pentru Pedagogia. Poterile ce suntu proprie omului si dispositiunéle lui trebuie observate in desvoltarea loru amesuratu naturei cunoscute si sciintifice adnotate si infatisiate.

Antailea terenu, pe care Pedagogi'a scrutéze dupa cunoscintia este dara natur'a omului.

De si scrutarea despre natur'a omului are se urmeze eminalminte din observarea propia in viatia, ea tutusi nu e tiermurita la presentu, ci ea cuprinde si aceea, ce se afla scrisu despre natur'a omului si anume despre Istoria educatiunei in opuri sciintifice. Alu doilea terenu alu Pedagogiei este dara Istori'a culturei omului. Omulu implinesce numai atunci destinatiunea sa, deca elu luera cu scopu spre binele omenimei. Pedagogi'a trebuie dara se scruteze si se cunosca cum o fiintia singuratica se se créscá spre binele intregului. In acést'a privintia sociale jace alu treilea terenu alu Pedagogiei. Pe scurtu Pedagogulu trebuie se aiba cunoscintia din Antropologia din Istori'a culturei ómeniloru si se se misce in sotietati morali culte.

Domnului Preotu Juliu Bumbescu in Cerov'a.

Dorintii santiei Vostre a ve dá indigitatiuni, cum se tractati cu cei asupriti de tifusulu petechialu, ce graziasa in pertile Dvostre, voiu satisface in numerulu urmatoriu, pana atunei vám avisatu pe scurtu prin scrisóre. Jata Domniloru cititori cum cuprinde unu preotu bunu datorinti'a sa de parinte alu poporului si cum vré densulu se ajute patimasei omenimi, care precum am aretatu, in nevoúle sale alérge la preotulu seu, la parintele seu cá selu invetia, ce are de facutu, cum se scape de reu! Muliamita Parinte pentru acésta ingrijire, ajutoriulu nostru se núti lipsésca.

*) Recomendamu DD. Invetiatori cu tóta seriositatea procurarea si cetirea, ba invetiarea de rostu a Catichismului antropologicu edatu de Dr. Vasiciu, cá luendu cunoscintia catu de superficiale despre structura si fiintienele corpului nostru, se póta mai cu inlesnire a se indreptá la educatiune si invetiamentu.